

تحلیل ذی نشان تدوین سبدهای غذایی مطلوب و مقرون به صرفه پایدار ایران-۱۴۰۲

زهره ویسی^۱، فرزانه شهردمی^۲، فاطمه محمدی نصرآبادی^۱، مرتضی عبدالهی^۱، آناهیتا هوشیارراد^۱، مونا پورقادر^۲، زهرا عبداللهی^۴، آزاده دهقانی^۵

- ۱- انستیتو تحقیقات تغذیه ای و صنایع غذایی کشور، دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
- ۲- نویسنده مسئول: گروه تغذیه جامعه، دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی، انستیتو تحقیقات تغذیه ای و صنایع غذایی کشور، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران. پست الکترونیکی: f.shahrdami@gmail.com
- ۳- مرکز تحقیقات عدالت در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
- ۴- دبیرخانه شورای عالی سلامت و امنیت غذایی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، تهران، ایران
- ۵- نویسنده مسئول: مرکز تحقیقات ریزمغذی ها، پژوهشگاه بیماری های غدد، پژوهشگاه علوم غدد درون ریز و متابولیسم، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران. پست الکترونیکی: azadehdehghani68@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۵/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۲

چکیده

سابقه و هدف: سبدهای غذایی توسط سیاست‌گذاران به عنوان مرجعی برای تدوین راهکارهای مسائل مربوط به غذا و ترویج گزینه های غذایی مطلوب مورد استفاده قرار می گیرند. فرآیند تحلیل ذی‌نشان به عنوان یکی از مراحل اساسی برای تهیه و تدوین سبدهای غذایی می‌تواند در حمایت طلبی سیاست‌گذاران و افراد جامعه کمک کننده باشد، زیرا در طی این مسیر، موانع و فرصت‌های نهفته در هر سازمان ذی‌نقش علاوه بر قدرت، موضع و تاثیر آنها شناخته می‌شوند. هدف این مطالعه، شناسایی ذی‌نشان سیاست سبدهای غذایی مطلوب، مقرون‌به‌صرفه و پایدار برای جامعه ایرانی در سال ۱۴۰۲ است.

مواد و روش‌ها: این مطالعه، یک مطالعه کیفی است. جمع‌آوری اطلاعات از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته انجام گرفت. تحلیل مصاحبه‌ها با استفاده از نرم‌افزار Maxqda10 نسخه ۲۰۲۰ صورت پذیرفت. با استفاده از پروتکل راهنمای تحلیل ذی‌نشان اشمیر، علاوه بر میزان دانش و آگاهی ذی‌نشان، ویژگی‌هایی همچون قدرت، موضع و تأثیر هر یک از ذی‌نشان و منافع یا نقش‌های متعدد آن‌ها مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: در بین ذی‌نشان مورد مطالعه، انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور و دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی و دفتر بهبود تغذیه جامعه وزارت بهداشت، با داشتن قدرت و آگاهی زیاد، موضع حمایتی نسبت به تدوین سیاست داشتند. دبیرخانه شورای عالی سلامت و امنیت غذایی و دانشگاه علوم پزشکی تهران با داشتن قدرت متوسط، موضع حمایتی داشتند. در این میان، هیچ‌کدام از ذی‌نشان از سطح آگاهی و دانش کم برخوردار نبوده و موضع ممانعت‌کننده نداشتند و همگی به نوعی از سیاست مدنظر حمایت کرده بودند.

نتیجه‌گیری: نتایج این مطالعه نشان داد که اغلب ذی‌نشان کلیدی در حوزه سلامت و تغذیه، از جمله انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای، دفتر بهبود تغذیه وزارت بهداشت و دانشگاه‌های علوم پزشکی، با داشتن قدرت، آگاهی و موضع حمایتی، ظرفیت تأثیرگذاری بر سیاست تدوین سبدهای غذایی مطلوب، مقرون‌به‌صرفه و پایدار را دارند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که استفاده هدفمند از تحلیل ذی‌نشان پیش از تدوین سیاست‌های تغذیه‌ای، می‌تواند به بهبود هماهنگی بین سازمانی و افزایش احتمال موفقیت سیاست‌ها کمک کند. بر همین اساس، توصیه می‌شود سیاست‌گذاران پیش از تدوین یا بازنگری سبدهای غذایی، تحلیل دقیق ذی‌نشان را در فرآیند تصمیم‌گیری خود بگنجانند.

واژگان کلیدی: ذی‌نشان، سبد غذایی مطلوب، سبد غذایی مقرون به صرفه، سبد غذایی پایدار، ایران

پیام‌های اصلی

- سبدهای غذایی ابزارهای مهمی برای سیاست‌گذاران هستند تا بر پایه آن در مورد مسائل مرتبط با غذا و انتخاب‌های سالم با توجه به عوامل تغذیه‌ای، اقتصادی، فرهنگی و محیط زیستی برنامه ریزی کنند و نیازمند به‌روزرسانی دوره‌ای هستند.
- تحلیل ذی‌نقشان مرحله‌ای کلیدی در تدوین سیاست‌های غذایی مؤثر، مقرون به صرفه و پایدار در شرایط پیچیده اجتماعی و اقتصادی ایران است که میزان دانش، قدرت، موضع و منافع هر ذی‌نقش را شناسایی کرده و به رفع موانع و شناسایی فرصت‌ها، تقویت همکاری بین‌سازمانی و موفقیت سیاست‌ها کمک می‌کند.
- ذی‌نقشان اصلی تدوین سبد مانند انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور و دفتر بهبود تغذیه وزارت بهداشت دارای قدرت، آگاهی و موضع حمایتی قابل توجهی بودند. سایر ذی‌نقشان دارای قدرت کمتر، اما همگی حمایتی بودند و اجماع در خصوص اهمیت سبدهای غذایی مطلوب، مقرون به صرفه و پایدار وجود داشت.
- چالش‌هایی در هماهنگی ذی‌نقشان به دلیل اولویت‌ها و منابع متفاوت وجود دارد که تقویت نقش وزارت بهداشت به عنوان هماهنگ‌کننده مرکزی توصیه شد.

● مقدمه

سبد غذایی سالم یا مغذی نشان دهنده آن است که افراد در گروه‌های درآمدی مختلف چه ترکیبی از مواد غذایی را مصرف کنند تا علاوه بر کسب رضایت، سیری سلولی نیز در آنها تأمین شود (۱). در واقع، سبدهای غذایی مطلوب بر اساس اطلاعات جدید درباره مقادیر توصیه‌شده روزانه انرژی و مواد مغذی، الگوی مصرف غذایی، عادات غذایی، رفتار مصرف‌کنندگان و تغییر قیمت مواد غذایی، به صورت دوره‌ای به‌روز می‌شوند. این سبدها با در نظر گرفتن ترجیحاتی مانند فرهنگ جامعه، در دسترس بودن مواد غذایی و ملاحظات سلامتی، می‌توانند مبنایی برای تخمین نیازهای غذایی و تغذیه‌ای باشند (۲).

از طرفی هماهنگی میان الگوهای تولید، عرضه و مصرف به منظور تامین نیازهای تغذیه‌ای یکی دیگر از اهداف سیاست تدوین سبد غذایی مطلوب می‌باشد، لذا استفاده از آن می‌تواند به عنوان مرجع و ابزاری برای تدوین سیاست‌های غذا و تغذیه، برنامه ریزی‌های اجرایی و ارزشیابی عملکرد برنامه‌ها در جهت حفظ سلامت تغذیه‌ای جامعه باشد (۳). همچنین، از کاربردهای این سیاست می‌توان به تعیین خط فقر، حداقل حقوق کارگران و نیز طراحی سبدهای حمایتی اشاره کرد (۴). برنامه غذایی مقرون به صرفه (TFP: Thrifty food plan) کم هزینه‌ترین برنامه غذایی است و ماهانه با استفاده از داده‌های جمع‌آوری‌شده برای شاخص قیمت مصرف‌کننده (CPI: Consumer price index) محاسبه می‌شود (۵). پرداختن به مقرون به صرفه بودن یک رژیم غذایی سالم از طریق سیاست‌هایی که درآمد کافی را برای همه در نظر می‌گیرند، از نظر

مقابله با ناامنی غذایی بسیار مهم است و کفایت سیاست‌های حمایت اجتماعی، مانند برنامه‌های حمایت از درآمد و حداقل دستمزد، می‌تواند با در نظر گرفتن مقرون به صرفه بودن یک رژیم غذایی سالم مورد ارزیابی واقع شوند (۶). در برخی از کشورها مانند کشور کانادا، نظارت بر هزینه و مقرون به صرفه بودن یک رژیم غذایی سالم توسط سطوح مختلف دولت، سازمان‌های غیردولتی، محققان و سایر ذی‌نقشان با استفاده از ابزار نظرسنجی استاندارد انجام می‌شود و در مقابله با پیامدهای ناامنی غذایی به کار می‌رود (۷). بنابراین، در تدوین سبدهای غذایی، عواملی مانند تغذیه، اثرات زیست محیطی، ترجیحات فرهنگی و قیمت مواد غذایی در نظر گرفته می‌شود (۸).

هزینه مواد غذایی در سبد غذایی مقرون به صرفه متناسب و مرتبط با درآمد فرد یا خانوار می‌باشد و اجرایی شدن آن با هماهنگی ذی‌نقشان و بسته به شرایط و سیاست‌های موجود متفاوت است (۹). برای نمونه، در استان انتاریو کانادا، ابزار سبد غذایی مغذی توسط واحدهای سلامت عمومی به منظور حمایت از عدالت در سلامت به کار گرفته شد، اما میزان موفقیت و کاربرد آن وابسته به عواملی مانند رهبری قوی و تعامل مؤثر با سازمان‌های مرتبط بود در مقابل در کشور قبرس، یک سبد غذایی قابل قبول و مقرون به صرفه برای انواع مختلف خانوارها توسعه داده شده است، اما بعداً مشخص شد که این سبد غذایی برای خانواده‌های کم درآمد مناسب نمی‌باشد (۱۰). سبد غذایی فعلی در روسیه نیازهای تغذیه‌ای را برآورده نمی‌کند و شامل عدم تعادل در بعضی از مواد مغذی است که نیاز به بازبینی در آن را ضروری می‌سازد (۱۱). علاوه بر موارد ذکر

شده در برخی دیگر از کشورها، از جمله ایرلند نیز هزینه حداقل سبد غذایی ضروری برای تشخیص فقر غذایی و مسائل مربوط به دسترسی غذا تعیین شده است (۱۲). برای سیاست گذاران نیز تشخیص لزوم استفاده از برنامه های غذایی مقرون به صرفه در خانوار ها مهم است چراکه درآمد ناکافی خانوار و سیاست های حداقل درآمد نامناسب می تواند به ناامنی غذایی مربوط به درآمد بیانجامد (۱۳).

در طراحی سبدهای غذایی توجه به ابعاد رژیم غذایی پایدار نیز حائز اهمیت است، زیرا این اقدامات می توانند عدالت تغذیه ای را برای گروه های آسیب پذیر تامین کرده و از تنوع زیستی از طریق حفاظت منابع طبیعی مراقبت کنند (۱۴). این روند، ذی نقشان متعدد، از جمله سیاست گذاران، کشاورزان، تولیدکنندگان و سازمان های محیط زیستی را درگیر می کند که از طریق تدوین سیاست های حمایتی، ایجاد مشوق های اقتصادی و ارتقاء همکاری بین بخشی، نقش کلیدی در تحقق اهداف پایداری ایفا می نمایند. در نتیجه، برنامه ریزی نظام های غذایی با تمرکز بر تغذیه ی جمعیت رو به رشد، حفاظت از منابع طبیعی و حفظ تنوع زیستی در اولویت قرار می گیرد (۱۵).

تحلیل ذی نقشان به عنوان یکی از مراحل اساسی در تهیه و تدوین سبدهای غذایی پایدار و مقرون به صرفه می تواند در تعیین و انتخاب های غذایی افراد جامعه کمک کننده باشد، زیرا در طی این مسیر موانع و فرصت های نهفته در هر سازمان ذی نقش علاوه بر قدرت، موضع و تاثیر آنها شناخته و بررسی می شوند (۱۶). با استفاده از سبد غذایی، می توان الگوهای غذایی مردم را هماهنگ و متعادل نمود و به بهبود امنیت غذایی کمک کرد (۱۷)، با این حال، اطمینان از این که طراحی سبدهای غذایی نیازهای مرتبط با سلامتی را برآورده می کنند و تغذیه متعادل را ارتقا می دهند، از اهمیت بالایی برخوردار است، فرآیند تحلیل ذی نقشان برای سیاست گذاران و مدیران این امکان را فراهم می سازد تا به طور مؤثرتری با بازیگران کلیدی تعامل داشته باشند و از برنامه مورد نظر حمایت کنند. به علاوه، از این اطلاعات می توان به عنوان اطلاعات پایه برای تحلیل برنامه های دیگر نیز بهره برد. سیاست گذاران و مدیران باید از اطلاعات تولید شده توسط تجزیه و تحلیل ذی نقشان برای توسعه و اجرای برنامه های ارتباطی و راهبردی، حمایت و مذاکره یا برگزاری کارگاه های اجماع سازی استفاده کنند. از این رو تحلیل ذی نقشان قبل از پیاده سازی یک برنامه به سیاست گذاران و مدیران این امکان را می دهد که به شناخت و اقدام در مورد سوء تفاهم ها در مورد مخالفت با سیاست مورد نظر بپردازند.

هنگامی که از تحلیل ذی نقشان و سایر ابزارهای کلیدی به عنوان راهنما برای تدوین سیاست استفاده می شود، احتمال موفقیت برنامه نیز بیشتر خواهد شد به طور مثال در کشورکانادا، سیستم های حمایتی از سلامت به تغییر عوامل بالادستی مرتبط با تعیین کننده های اجتماعی سلامت می پردازند و به اهمیت مشارکت در فرآیندهای سیاست گذاری از جمله حمایت از امنیت غذایی تاکید دارند. از جمله ابزارهای حمایتی مهم در این خصوص سبد غذایی مغذی ملی است که امکان اندازه گیری هزینه یک رژیم غذایی سالم و مقایسه آن با دیگر راهنماهای رژیمی را در دسترس سیاست گذاران قرار می دهد. در مواردی که در تصمیم گیری های مرتبط با طراحی و تدوین سبدهای غذایی شاهد عدم قطعیت بالا، اولویت های رقابتی و تضاد منافع میان ذی نقشان هستیم، ضرورت وجود یک برنامه ریزی مشترک و تصمیم گیری مشترک احساس می شود (۱۸). بنابراین هماهنگی بین ذی نقشان و بیان نقطه نظرات و پیشنهادات آنها می تواند عامل مهمی در تصمیم گیری های فرابخشی در شرایط و موقعیت های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ناپایدار محیطی باشد (۱۹). این امر به جلوگیری از واکنش های منفی، رقابت و درگیری بین بخشی و فرابخشی کمک می کند؛ همچنین می تواند از ناهماهنگی ها، پراکندگی ها و تناقض ها جلوگیری کند (۲۰).

هدف این مطالعه، تحلیل ذی نقشان مؤثر در سیاست گذاری سبدهای غذایی مطلوب، مقرون به صرفه و پایدار در ایران در سال ۱۴۰۲ است. در این راستا، این مطالعه در قالب یک پژوهش کیفی به بررسی ویژگی های بازیگران کلیدی، میزان آگاهی آن ها از خط مشی های تغذیه ای، منافع مرتبط با سیاست، موضع موافق یا مخالف نسبت به آن، و توانایی تأثیرگذاری شان بر فرآیند سیاست گذاری (از طریق قدرت و رهبری) پرداخته است. این موضوع در شرایطی اهمیت دارد که افزایش قیمت مواد غذایی، کاهش قدرت خرید مردم و تحریم های اقتصادی، مدیران و سیاست گذاران را با چالش هایی در تعیین سبدهای غذایی پایدار و در عین حال مقرون به صرفه روبه رو کرده است (۲۱).

• مواد و روش ها

مطالعه حاضر، یک مطالعه کیفی است که جامعه مورد مطالعه آن مدیران، سیاست گذاران، پژوهشگران و افراد دانشگاهی مطلع، کارشناسان و مسئولین سازمان ها و موسسات مختلف مانند وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، سازمان هدفمندی یارانه ها، کمیته امداد امام خمینی، دانشگاه ها و موسسات تحقیقاتی و اجرایی است که به نحوی در برنامه مذکور نقش

جداگانه برای هر ذی نقش ایجاد شد که حاوی پرسشنامه و پاسخ او به هر سوال بود. با توجه به اینکه برخی افراد از سازمان های مختلف مانند وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی، سازمان برنامه و بودجه، سازمان حمایت از تولیدکنندگان و مصرف کنندگان، جامعه کارگری، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت و برخی دانشگاه ها به دلایل مختلف حاضر به همکاری و یا شرکت در مصاحبه نشدند، در نهایت ۲۰ مصاحبه به مدت ۳۰ تا ۹۰ دقیقه از دی ماه ۱۴۰۱ تا اردیبهشت ۱۴۰۲ انجام گرفت.

تجزیه و تحلیل داده ها

کدگذاری از همان مصاحبه های اولیه شروع شد و هر کدام از مصاحبه ها به صورت جداگانه کدگذاری شد. نتایج مربوط به پاسخ های ذی نقشان در مورد آگاهی، علاقه، موضع، منابع و قدرت از کدها استخراج و به جدول ذی نقشان منتقل شد. در تحلیل محتوا از رویکرد قیاسی و استقرایی استفاده شد. ابتدا کدهای اولیه (باز) در قالب نقل قول های مستقیم مشارکت کنندگان ایجاد شد؛ سپس این کدهای اولیه (باز) از لحاظ مفهومی با سایر کدها مقایسه شده و کدهایی که مفاهیم مشترک داشتند، در کنار یکدیگر قرار گرفته و با ایجاد طبقات فرعی، کدگذاری محوری انجام گرفت. طبقاتی که می توانستند در زیر مجموعه طبقه دیگری قرار بگیرند در کنار یکدیگر و در زیر مجموعه یک طبقه اصلی دیگر قرار گرفتند. به منظور قابلیت اعتبار یافته ها زمان کافی برای تجزیه و تحلیل داده ها در نظر گرفته شد. فرآیند کدگذاری به صورت مستقل توسط دو پژوهشگر اصلی (دانشجویان دکترای سیاست های غذا و تغذیه) انجام شد؛ به این صورت که هر پژوهشگر به تنهایی و بدون اطلاع از کدهای استخراج شده دیگری، متن مصاحبه ها را کدگذاری کرد. پس از پایان کدگذاری، کدها با یکدیگر مقایسه شدند و در مواردی که اختلاف یا تناقض میان کدها مشاهده شد، موضوع در جلسات مشترک مورد بحث قرار گرفت. سپس کدهای نهایی با نظر فرد سوم (عضو هیئت علمی انستیتو تحقیقات تغذیه ای) بررسی و با گفت و گوی گروهی، اجماع نهایی حاصل شد. همچنین پس از انجام و تجزیه و تحلیل سه مصاحبه اول، تیم پژوهشی راهنمای مصاحبه را از نظر جامعیت و شفافیت سؤالات مجدداً بررسی کردند.

به طور خلاصه، مراحل اصلی تجزیه و تحلیل ذی نقشان در طرح مورد نظر شامل شناسایی ذی نقشان کلیدی، تطبیق ابزارهای مناسب جهت انجام مطالعه مورد نظر، جمع آوری و ثبت اطلاعات، کدگذاری و طبقه بندی داده های کیفی تکمیل جدول ذی نقشان و در نهایت تجزیه و تحلیل و تفسیر این جدول بود. در تجزیه و تحلیل داده ها از نرم افزار MAXQDA

داشتند. تحلیل ذی نقشان سبدهای غذایی مطلوب پایدار و مقرون به صرفه ایران بر اساس راهنمای تحلیل ذی نقشان اشمیر (Schmeer) که توسط سازمان جهانی بهداشت (WHO) برای تحلیل ذی نقشان توصیه شده است (۲۲)، انجام شد. فهرستی از ذی نقشان اولیه از طریق همفکری و مشورت با خبرگان و کارشناسان مطلع و همچنین مطالعه منابع و اسناد تهیه شد. پس از شناسایی ذی نقشان اولیه، ذی نقشان کلیدی با کمک کارشناسان حوزه طراحی و تدوین سبدهای غذایی و همفکری گروه پژوهش انتخاب شدند. فهرست به شکل باز تنظیم شد تا اگر در طول تکمیل پرسشنامه مربوطه، شرکت کنندگان ذی نقش دیگری را در این سیاست شناسایی کردند، به فهرست اضافه شود. با گذشت زمان، با استفاده از روش نمونه گیری گلوله برفی، مصاحبه ها تا زمان اشباع داده ها ادامه یافت. جمع آوری اطلاعات از طریق مصاحبه های عمیق نیمه ساختار یافته انجام گرفت. راهنمای مصاحبه و فرآیند مطالعه بر پایه اهداف مطالعه و با استفاده از مدل اشمیر طراحی شد. راهنمای طراحی شده برای مصاحبه شامل یک بخش مقدماتی بود که هدف مصاحبه، مشخصات افرادی که اطلاعات را جمع آوری می کنند و نحوه استفاده از اطلاعات در آن ذکر شده بود (پیوست شماره ۵). سوالات جهت سنجش میزان دانش و آگاهی (سطح آگاهی ذی نقش از سیاست مورد نظر و اینکه چگونه سیاست مورد نظر را تعریف می کند)، علاقه (علاقه ای که ذی نقش به سیاست دارد یا مزایا و معایبی که اجرای سیاست ممکن است برای ذی نقش یا سازمان او به همراه داشته باشد)، موضع (وضعیت ذی نقشان به عنوان حامی یا مخالف سیاست)، منابع (انسانی، مالی، فناوری، سیاسی و غیره) و قدرت (توانایی ذی نقشان برای تأثیرگذاری بر اجرای سیاست به دلیل قدرت یا نیرویی که دارد) طراحی شد. پس از تدوین راهنمای مصاحبه، سوالات توسط پنل متخصصین با تجربه در تجزیه و تحلیل ذی نقشان بازبینی و تأیید شد. مصاحبه ها توسط دو نفر از پژوهشگران (دانشجویان دکترای سیاست های غذا و تغذیه)، به صورت چهره به چهره، تلفنی یا از طریق اسکایپ و با هماهنگی قبلی در ساعات کاری صورت گرفت.

قبل از انجام مصاحبه، اطلاعات لازم در خصوص مطالعه و اهداف آن به شرکت کنندگان داده شد و رضایت آگاهانه از آنها به صورت شفاهی اخذ شد. علاوه بر این، به آنها اطمینان داده شد که اطلاعات آنها محرمانه می ماند و داده های مطالعه به صورت ناشناس تجزیه و تحلیل خواهند شد. با کسب اجازه از مشارکت کنندگان در طی مصاحبه، ضبط و یادداشت برداری هم انجام شد. بلافاصله پس از مصاحبه، پاسخ های ذی نقشان برای هر سوال تایپ و پیاده سازی شد. یک فایل الکترونیکی

اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی و سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (اداره کل روابط کار و جبران خدمت) مشغول به فعالیت بودند. فهرست سازمان های ذی نقش برنامه اشاره شده توسط مشارکت کنندگان در پیوست شماره ۱ و ویژگی ها و کاربرد طرح تدوین سبدهای غذایی مطلوب و مقرون به صرفه پایدار ایران ۱۴۰۲ از دیدگاه ذی نقشان در پیوست شماره ۲، نقاط قوت و نقاط ضعف و تهدید سبد غذایی از دیدگاه ذی نقشان نیز به ترتیب در پیوست شماره ۳ و ۴ آورده شده است.

تحلیل میزان دانش و آگاهی ذی نقشان

در شکل ۱، دفتر بهبود تغذیه جامعه و سازمان های علمی و دانشگاهی مانند انستیتو تحقیقات تغذیه ای و صنایع غذایی کشور و دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی شهید بهشتی و دانشگاه علوم پزشکی مشهد، موسسه پژوهش های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی و سازمان هدفمندسازی یارانه ها و دبیرخانه شورای عالی سلامت و امنیت غذایی، میزان آگاهی بالایی به تدوین این سیاست داشتند دانشگاه علوم پزشکی تهران، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی و سازمان های حمایتی از جمله کمیته امداد امام خمینی در حوزه مورد نظر دارای آگاهی متوسط بودند. اولویت دادن و پرداختن به موضوعات دیگر از جمله وظایف مرتبط با سازمان از عوامل پایین بودن آگاهی در این زمینه عنوان شد. به طور مثال در یکی از مصاحبه ها یکی از شرکت کنندگان شاغل در وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی این چنین بیان می کند:

"ببیند وزارت خانه ما در واقع یک بازوی ستادی است، نیروی انسانی ما در دفتر پایگاه اطلاعاتی ایرانیان است که اگر همکارمون کمک کنن و داده ها رو تمیز کنن و در واقع آزمون وسیع انجام بدن که مثلاً کی استحقاق اینو داره که حالا تحت پوشش قرار بده، ولی اینکه فکر کنین ما کار خاصی رو می تونیم یا در واقع نیروی خاص اجرایی داشته باشیم نه ما نداریم." (شرکت کننده ۱۲).

مطابق گفته این شرکت کننده، برنامه سبد مطلوب غذایی ۱۴۰۲ در میان مدیران رده بالای این سازمان ها اولویت ندارد؛ زیرا به دلیل کمبود بودجه و امکانات مالی عملاً امکان اجرایی شدن آن در جامعه وجود ندارد. اما با وجود بیانات ذکر شده در این مطالعه هیچ سازمان یا ذی نقشی با میزان علاقه کم یافت نشد.

نسخه ۲۰۲۰ استفاده شد. با توجه به پروتکل راهنمای اشمیر در مطالعات تحلیل ذی نقشان، موقعیت ذی نقشان بر اساس سطح قدرت و موضع آنها طبقه بندی شده اند. به طور کلی در این طبقه بندی، ویژگی هایی همچون قدرت نسبی، اهمیت و تأثیر هر یک از ذی نقشان، منافع یا نقش های متعدد یک ذی نقشی، میزان آگاهی، دانش و نوع موضع ذی نقشان که می تواند از حمایتی تا ممانعتی متغیر باشد، مورد تحلیل قرار می گیرد. در خصوص موقعیت ذی نقشان در هر کدام از ابعاد ذکر شده با توجه به راهنمای پروتکل اشمیر امتیاز دهی یا رتبه بندی انجام شده است؛ به طور مثال، در مورد سطح دانش ذی نقشان پاسخ های داده شده با توجه به سوالات موجود در راهنمای مصاحبه از ۱ تا ۳ رتبه بندی شده است (۳ = زیاد، ۲ = متوسط و ۱ = کم). سطح قدرت که به توانایی ذی نقشان برای تأثیرگذاری بر اجرای سیاست تعریف می شود و معیار آن طبق پروتکل راهنمای اشمیر ترکیبی از مقدار منابعی که یک ذی نقشی در اختیار دارد و ظرفیت او برای بسیج کردن آن منابع است، با توجه به سوالات موجود در راهنمای مصاحبه از ۱ تا ۳ طبقه بندی شده است (۳ = قدرت بالا، ۲ = قدرت متوسط و ۱ = قدرت کم). در خصوص موضع ذی نقشان نیز با توجه به پروتکل راهنمای اشمیر، ذی نقشانی که با اجرای سیاست موافق هستند، حامیان و کسانی که با این سیاست مخالف هستند، مخالفان محسوب می شوند؛ لذا با توجه به موارد ذکر شده در این مطالعه موضع حامیان را از حمایتی، تا حدودی حمایت کننده، تا حدودی ممانعت کننده و ممانعت کننده تقسیم بندی کرده و با توجه به پاسخ سوالات مرتبط با موضع ذی نقشان در راهنمای مصاحبه به آنها امتیاز داده شد.

• یافته ها

در جدول ۱ مشخصات سازمان های ذی نقشی شرکت کننده در طرح حاضر آورده شده است. ذی نقشان در دو سطح ملی یا منطقه ای شناسایی شدند. موضع ذی نقشان به سه دسته حمایتی، تا حدودی حمایت کننده یا ممانعت کننده، و ممانعت کننده آورده شده است. همچنین قدرت و علاقه ذی نقشان در سه طبقه بندی زیاد، متوسط تا کم مورد تحلیل قرار گرفت. ذی نقشان اصلی که مورد مصاحبه قرار گرفتند، در انستیتو تحقیقات تغذیه ای و صنایع غذایی کشور و دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی (دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی)، دبیرخانه شورای عالی سلامت و امنیت غذایی، دفتر بهبود تغذیه جامعه وزارت بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، دانشگاه علوم پزشکی مشهد، کمیته امداد امام خمینی، سازمان هدفمندسازی یارانه ها، موسسه پژوهش های برنامه ریزی،

جدول ۱. سازمان های ذی نقش و مشخصات آنها از دیدگاه شرکت کنندگان

ذی نقش	تعداد افراد مصاحبه شده	سطح (ملی یا منطقه ای)	موضع (حمایتی، تا حدودی حمایت کننده یا ممانعت کننده، ممانعت کننده)	قدرت (زیاد، متوسط، کم)	علاقه (زیاد، متوسط، کم)	منابع		ملاحظات در مورد نقش و نقاط قوت ذی نقش
						انسانی	مالی	
دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی (انستیتو تحقیقات تغذیه ای و صنایع غذایی کشور و دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی)	۶	ملی	حمایتی	زیاد	زیاد	✓		قطب تحقیقات تغذیه ای در سطح کشور، بازوی علمی و پژوهشی حفظ سلامت در جامعه، جزء متولیان اصلی تدوین سبد غذایی مطلوب ایرانیان، انجام کارهای علمی و ارتباط با سایر سازمانها، متولی بررسی الگوی مصرف جامعه ایرانی، همکاری همه جانبه با وزارت بهداشت (دفتر بهبود تغذیه)، ناظر در جلسات موج وزارتخانه
دفتر بهبود تغذیه جامعه وزارت بهداشت	۲	ملی	حمایتی	زیاد	زیاد	✓		متولی اصلی طراحی و تدوین سبد و بازوی اصلی سیاستگذاری طرح سبد
دبیرخانه شورای عالی سلامت و امنیت غذایی	۲	ملی	حمایتی	متوسط	متوسط	✓		نظارت، سیاستگذاری و تسهیلگری در همکاری های بین بخشی، کمک به برنامه سبد و جلب حمایت، هماهنگی و دعوت از سایر سازمانهای ذی نقش جهت برقراری همکاری های فرابخشی و اتخاذ تصمیمات عملکردی
وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی (اداره کل روابط کار و جبران خدمت، دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، دفتر امور حمایتی و توانمندسازی)	۱	ملی	تا حدودی حمایت کننده	متوسط	متوسط	✓		سیاستگذاری، تعیین خط فقر در افراد نیازمند و شناسایی گروههای ویژه، همکاری و حمایت همه جانبه با سازمان برنامه و بودجه
کمیته امداد امام خمینی	۲	ملی	حمایتی	کم	متوسط	✓		حمایت از افراد نیازمند دارای سوء تغذیه و تامین اعتبار سبد غذایی در حد توان و متناسب با اعتبارات، اجرای طرح حمایتی مشارکتی با وزارت بهداشت، شناسایی افراد نیازمند در تمام نقاط ایران
دانشگاه علوم پزشکی تهران	۱	منطقه ای	حمایتی	متوسط	متوسط	✓		نظارت و شرکت در جلسات، امور پژوهشی و علمی
دانشگاه علوم پزشکی مشهد	۱	منطقه ای	تا حدودی حمایت کننده	متوسط	زیاد	✓		تحقیق و آموزش
سازمان هدفمندسازی یارانه ها	۱	ملی	تا حدودی حمایت کننده	متوسط	متوسط	✓		جهت دهی یارانه ها و امکان تخصیص بیشتر به گروه های هدف و نیازمند مرتبط با طرح سبد غذایی، شناسایی افراد واجد شرایط گرفتن یارانه ها
موسسه پژوهش های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی	۳	ملی	تا حدودی حمایت کننده	متوسط	متوسط	✓		سیاستگذار و خط مشی گذار بخش کشاورزی، آموزش، پژوهش و مشاوره و کمک به سیاست گذاری در حوزه غذا و کشاورزی، مسئول دسترسی فیزیکی و اقتصادی و سلامت غذا در جامعه و دارای نقش اصلی در بحث پایداری، نماینده جهاد کشاورزی در جلسات مربوط به طراحی سبد غذایی
سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی	۱	ملی	حمایتی	کم	متوسط	✓		استفاده از تمام ظرفیت های کشور در تدوین سند ملی امنیت غذایی

میزان دانش و آگاهی		
گروه اول: کم	گروه دوم: متوسط	گروه سوم: زیاد
	دانشگاه علوم پزشکی تهران	انستیتو تحقیقات تغذیه ای و صنایع غذایی کشور
		دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
	وزارت تعاون، کار و رفاه و امور اجتماعی	دفتر بهبود تغذیه جامعه (وزارت بهداشت)
	سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی	دبیرخانه شورای عالی سلامت و امنیت غذایی
	کمیته امداد امام خمینی	دانشگاه علوم پزشکی مشهد
		موسسه پژوهش های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی
		سازمان هدفمندسازی یارانه ها

شکل ۱. دانش و آگاهی ذی نقشان سبدهای غذایی مطلوب و مقرون به صرفه پایدار برای جامعه ایرانی-۱۴۰۲

-تحلیل میزان قدرت و موضع:

در شکل ۲ با توجه به راهنمای پروتکل اشمیر و امتیاز بندی پاسخ سوالات مرتبط با قدرت و موضع در ذی نقشان، انستیتو تحقیقات تغذیه ای و صنایع غذایی کشور و دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی و دفتر بهبود تغذیه جامعه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با توجه به موضع حمایتی خود از قدرت بالایی نسبت به ذی نقشان دیگر برخوردار بودند. از آنجایی که دفتر بهبود تغذیه جامعه به دلیل نقش حساس خود در وزات بهداشت خود را به عنوان ذی نقش اصلی و متولی طرح سبد غذایی مطلوب می داند و از منابع انسانی و مالی بالاتری هم برخوردار است، با داشتن قدرت بالاتر نسبت به ذی نقشان دیگر نقش مهم تری در تصمیم گیری برای تدوین سبد و سیاست گذاری های مربوط به آن در آینده ایفا می کند. انستیتو تحقیقات تغذیه ای و صنایع غذایی کشور نیز به عنوان قطب علمی و بازوی پژوهش تغذیه ای و به دلیل نقش مهمی که به واسطه برخورداری از اساتید و خبرگان در زمینه غذا و تغذیه دارد، از قدرت بالایی در این برنامه برخوردار بود. دانشگاه علوم پزشکی تهران با توجه به موضع حمایتی خود از قدرت متوسطی نسبت به دیگر ذی نقشان برخوردار بود. عوامل متعددی مانند انجام امور مربوط به تخصص خود و اولویت دادن به آنها نسبت به مسائل دیگر در دانشگاه، اختصاص ندادن بودجه مناسب به ذی نقشان مربوطه برای حمایت بیشتر، تضاد منافع با متولیان این امر و داشتن دیدگاه ها و رویکردهای مختلف با متولی اصلی از دلایل قدرت متوسط این دانشگاه از دیدگاه ذینقشان آن ذکر شده بود. علاوه

بر این دبیرخانه شورای عالی سلامت و امنیت غذا با توجه به موضع حمایتی خود از قدرت متوسط برخوردار است و ذی نقشان دیگری همچون سازمان هدفمندی یارانه ها، موسسه پژوهش های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی و در نهایت وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی نیز با توجه به موضع تا حدودی حمایت کننده ای که در این طرح دارند، از قدرت متوسطی به نسبت سایر ذی نقشان برخوردار می باشند. سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی و کمیته امداد امام خمینی از جمله ذی نقشانی بودند که در این طرح با وجود موضع حمایتی خود از قدرت پایین تری نسبت به دیگران برخوردار بودند. از جمله عوامل دخیل در این خصوص را می توان به نبود منابع مالی و انسانی موجود در این سازمان ها، فقدان ساختار لازم برای حمایت طلبی، عدم توجه به نظرات آنها توسط ذی نقشان دیگر، تضاد منافع و دیدگاه ها و رویکردهای متفاوت این سازمان ها و مخالفت آنها با اجرایی شدن برنامه سبد غذایی مطلوب ۱۴۰۲ با توجه به بودجه اختصاص یافته توسط دولت و ارائه سبدهای مختلف از طریق سازمان خود دانست.

هیچ کدام از ذی نقشان حاضر در موضع ممانعت کننده قرار نگرفتند و این حاکی از علاقه و حمایت ذی نقشان از برنامه تدوین و بازنگری سبد غذایی مطلوب سال ۱۴۰۲ است، زیرا که ذی نقشان تا حد زیادی دغدغه تامین نیازهای تغذیه ای برای جامعه ایرانی را داشته اند، اما به دلایل مختلف سازمانی همه ذی نقشان از قدرت یکسان جهت تصمیم گیری و فرآیند سیاست گذاری بهره مند نبوده اند.

شکل ۲. موقعیت ذی نقشان بر اساس سطح قدرت و موضع آنها بر پایه راهنمای اشمیر

همش بدتر عوض شدن دولت و مدیران مختلف است که این از همه بدتره و در سیاست گذاری تاثیر گذار است و هر مدیر جدید که وارد کار می شود سعی در به کرسی نشاندن حرف خود را دارد."

و یا در نقل قولی دیگر از یکی از افراد سازمان هایی که در طبقه بندی ذی نقشان دارای قدرت بالا و موضع حمایتی است، چالش های مرتبط با بازبینی سبد غذایی را این چنین توصیف می کند:

"اگر تغییرات مثل تغییری است که از پارسال تا امسال اتفاق بیافته آن هم به این سرعت، واقعا باید سبد سال به سال تدوین بشود. اما اگر شرایط پایداری داریم، تغییرات زیادی از نظر معیشتی اتفاق نمی افتد چهار الی پنج سال یکبار کفایت می کند. در حال حاضر، حتی تغییرات اقلیمی هم در این سبد در نظر گرفتیم."

جدول ۲ زمان مناسب از دیدگاه ذی نقشان جهت بازنگری سبد غذایی را نشان می دهد. با توجه به زیر طبقات مطرح شده توسط ذی نقشان، تعداد بیشتری از آنها به بازه زمانی هر ۵ سال یکبار جهت به روز رسانی سبد تاکید داشتند و این بازه زمانی را مناسب تر دانسته اند. بازنگری سبد غذایی مطلوب ۱۴۰۲ باچالش هایی هم روبرو بود؛ به طور مثال :

"ما الان تغییرات اقلیمی داریم و بیماری های ناشناخته ای مثل کرونا هستن. که هم شرایط اقتصادی نامناسبی داریم از سوی دیگر تورم ها رو داریم شاید روند ده ساله طولانی باشه و پنج سال یکبار به نظرم بهتره. ولی خب اون پنج سال هم باید بسترش آماده باشه به هر حال به یک جمع بندی برسیم که به طور مثال اگر پنج سال بعد نحوه کشتمون در وزارت جهاد کشاورزی تغییر پیدا کرد اون میگه که لزوم هست که این کار انجام بشه ولی اگه بگه من همچنان دارم روی محصولات آب برم کار می کنم و پایدار نیست روی یک محصولم باز هم شاید خیلی نتونیم روی این سرمایه گذاری کنیم بنابراین به نظرم پنج تا هفت سال خیلی معقول تر است از ده سال یک بار. و از

جدول ۲. فاصله زمانی مناسب برای بازنگری سبد غذایی و با توجه به دلایل زمینه ای از دیدگاه ذی نقشان

طبقه اصلی	زیر طبقه	دلایل/کدهای زمینه ای	مشارکت کنندگان
زمان مناسب جهت بازنگری سبد	۱۰ سال یک بار	باتوجه به تغییرات قیمت، جمعیت و روند بیماری ها	P1, P19
	۵ سال یک بار	به دلیل ثابت نبودن شرایط موجود، تغییر هرم جمعیتی، تغییرات اقتصادی و اجتماعی، حرکت به سوی پایداری و تغییرات زیست محیطی	P2, P17, P9, P8, P11, p6, P14
	۲ سال یک بار	باتوجه به تورم	P16
	هرسال	در صورت نیاز و با توجه به رشد قیمت ها	P3, p18, P14
	بازنگری با توجه به شرایط	بازنگری سبد با توجه به تغییرات قیمت و مصرف	P12
		بررسی دائمی و چندین بار در سال باتوجه به شرایط اقلیمی و تورم	P13, P5
		سبد باید تاب آور باشد تا نیاز به بازنگری نداشته باشد	P15
		در شرایط کنونی (عدم پایداری) تدوین سبد هر سال یکبار در صورت پایداری شرایط تدوین سبد چهار الی پنج سال یکبار	P7

• بحث

در این مطالعه، ذی نقشان کلیدی تدوین و طراحی سبدهای غذایی مطلوب و مقرون به صرفه ی پایدار شناسایی شده و میزان آگاهی و دانش و سطح قدرت و موضع هریک از آنها مورد تحلیل قرار گرفت. دفتر بهبود تغذیه جامعه وزارت بهداشت، انستیتو تحقیقات تغذیه ای و صنایع غذایی کشور و دانشکده علوم تغذیه و صنایع غذایی دانشگاه علوم پزشکی شهیدبهشتی با سطح دانش و آگاهی بالا، قدرت زیاد و موضع حمایتی شناسایی شدند، در حالی که نهادهایی نظیر وزارت تعاون و سازمان هدفمندی یارانه‌ها، دبیرخانه شورای عالی سلامت و امنیت غذایی، موسسه پژوهش های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی و سایر دانشگاهها با سطح قدرت متوسط و سایر سازمانها با قدرت پایین و موضع حمایتی قرار گرفتند. این تنوع نشان‌دهنده دیدگاه‌های متفاوت نهادهای اجرایی نسبت به سیاست سبد غذایی پایدار است.

همکاری چند جانبه ذی نقشان به استراتژی تلاش های چندجانبه بخش های مختلف مانند درمان، سلامت عمومی، خدمات اجتماعی برای رسیدگی به مسائل مربوط به سلامت جمعیت اشاره دارد (۲۳). ماهیت چند وجهی طرح سبد غذایی هم در مرحله تدوین و هم در مرحله اجرا اهمیت ارتباط بین متخصصان و ذی نقشان مختلف را دو چندان می کند؛ ارتباطی که نیازمند همکاری گسترده بین آنها می باشد. در طرح تدوین سبد غذایی چالش کلیدی هدف مشترک در سلامت جامعه

یعنی تامین نیازهای مواد مغذی در جمعیت ایرانیان این است که چگونه سازمان ها، گروه ها و بخش های مختلف می توانند سهم معنی دار در رسیدن به این اهداف داشته باشند. از آنجایی که هیچ سازمان یا اداره ای به تنهایی نمی تواند مشکل را حل کند، می توان گفت بخش های مختلف در سازمان ها از طریق هماهنگی بین وظایف و عملیات اجرایی به هم مرتبط هستند علاوه بر این عوامل متعدد سیاسی، اقتصادی، محیطی و بین بخشی نیز در ارتباط میان ذی نقشان در سازمان‌های مختلف تاثیر گذار هستند (۲۴، ۲۵). یک رویکرد سیستمی و تحلیلی از ذی نقشان مختلف مربوط به یک هدف مشترک می تواند درک بهتری از ساختارهای سازمانی ارائه دهد و تغییر به سمت رویکرد شبکه ای می تواند مزایای گسترده ای داشته باشد، در حقیقت تقویت همکاری بین ذی نقشان می تواند به عنوان یک عامل مهم در پیشبرد اهداف مد نظر نقش داشته باشد (۲۶). لذا این همکاری بین بخشی را در طرح حاضر می توان به عنوان یک ویژگی یا کاربرد در جامعه ایرانی در نظر گرفت. در نهایت، سیاستگذاران و مدیران ممکن است از نتایج این تحلیل در بحث‌های آزاد با ذی نقشان در تلاش برای ایجاد اجماع استفاده کنند. این مهم به ذی نقشان اجازه می‌دهد ببینند که نسبت به دیگران کجا هستند و بحث در مورد چگونگی رسیدگی به نگرانی‌های مخالفان را تشویق می‌کند (۲۱).

در این مطالعه، نقش فعال دفتر بهبود تغذیه جامعه در تدوین سبد غذایی و نیز نقش هماهنگ‌کننده شورای عالی سلامت و امنیت غذایی در تعاملات بین‌بخشی، مورد تأیید و تأکید قرار گرفت؛ مسئله‌ای که پیش از این نیز در برخی اسناد و گزارش‌های رسمی به آن اشاره شده بود، اما در این پژوهش بر اساس تحلیل دیدگاه ذی‌نقشان، به صورت ساختاریافته تحلیل شد. همچنین میزان آگاهی کمتر برخی سازمانها در مورد این سیاست، نیازمند مداخله مناسب جهت ارتقاء سطح دانش و آگاهی ایشان است تا بتوان با همکاری همه سازمانهای ذی نقش، نگاه چندبخشی به موضوع داشت. در کشور استرالیا نیز که چندین سبد غذایی سالم و مغذی در قسمت‌های مختلف آن طراحی شده است، دپارتمان‌های سلامت ایالتی و پژوهشگران دانشگاهی نقش اصلی را در طراحی داشته‌اند. بعنوان مثال در طراحی سبد غذایی سالم Illawarra (جنوب سیدنی)، دانشگاه منطقه با همکاری کارشناسان تغذیه و پژوهشگران متولی اصلی طراحی بوده‌اند (۲۷). در آفریقای جنوبی نیز سبد غذایی با ۲۸ قلم غذایی توسط انجمن ملی بازاریابی کشاورزی با حمایت وزارت بهداشت طراحی و تدوین شده است (۲۸). اما در خصوص حمایت مالی در اجرای سبد، ذی‌نقشان اشاره شده در مطالعه به تنهایی قادر به ایفای نقش نیستند و نیازمند نقش فعال سایر سازمان‌های حمایتی از قبیل وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و همچنین نهادهای حمایتی دیگر می‌باشند. وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و کمیته امداد بیشتر از سایر ذی‌نقشان در تهیه اقلام غذایی موجود در سبد و حتی میزان آن برای تامین نیازهای مواد مغذی در جامعه کم درآمد دخیل هستند، اما در این مورد با چالش‌های مهمی از جمله کمبود بودجه و هزینه تامین اقلام سبد غذایی روبه‌رو بودند. چالش‌های مطرح شده از سوی سازمان‌های حمایتی در این پژوهش کیفی با پژوهش سبدهای غذایی مطلوب در استرالیا می‌تواند تا حدودی هم راستا باشد؛ سبدهای غذایی سالم ممکن است به طور کامل نشان دهنده میزان هزینه، در دسترس بودن و کیفیت غذا در سبد نباشد، زیرا برخی از خانواده‌ها ممکن است از فروشگاه‌های مستقل خرید کنند. علاوه بر این ممکن است که قیمت مواد غذایی تازه و سالم در طول سال نوسان قابل توجهی داشته باشد (۲۹). همچنین دو پنجک پایین

درآمدی از جمعیت کشور تانزانیا، که هزینه حداقل سبد غذایی ماهانه در آن بیش از ۵۰٪ متوسط درآمد ماهانه است، با مشکلات احتمالی دسترسی به سبد غذایی مواجه هستند و این چالش مهمی را برای سیاستگذاران در زمینه غذا فراهم کرده است. علاوه بر این هزینه سبد غذایی در دو منطقه جغرافیایی مختلف در این کشور متفاوت است و در بعضی از مناطق جغرافیایی هزینه سبد بالاتر می‌رود و عملاً به دلیل تفاوت در هزینه‌ها دسترسی برای دهک‌های پایین‌تر به مراتب دشوارتر خواهد شد (۳۰). در جامعه ایرانی با وجود علاقه و حمایت کافی از طرف بعضی از سازمان‌ها باز هم شاهد هماهنگی بین آن سازمان با دیگر ذی‌نقشان و سازمان‌های وابسته به آنها نبودیم؛ به طور مثال از دیدگاه ذی‌نقشان وزارت بهداشت به عنوان یک نهاد کلیدی در این طرح مشغول به فعالیت است؛ اما از قدرت و اختیار کافی برای تأثیرگذاری بر سایر ذی‌نقشان و بسیج کردن و هماهنگی با آنها برخوردار نیست. بنابراین دولت باید نقش و جایگاه وزارت بهداشت را به عنوان نهاد اصلی مدیریت سلامت به ویژه در حوزه غذا و تغذیه تقویت کند. در این صورت، وزارت بهداشت می‌تواند رهبری و هماهنگی بیشتری را انجام دهد.

در مورد بازبینی طرح سبد غذایی مطلوب ۱۴۰۲ تقریباً بسیاری از ذی‌نقشان بر این باور بودند که طرح سبد غذایی به دلیل شرایط ناپایدار اجتماعی از قبیل تحریم و گران شدن قیمت مواد غذایی موجود در بازار و عوامل دیگری از جمله تغییرات اقلیمی به بازنگری‌های دوره‌ای از جمله بازنگری‌های دوره‌ای ۵ ساله و دوساله و در موارد کمتر سالیانه نیاز دارد. مطالعات نشان داده‌اند عوامل مختلف به ویژه تغییرات اقلیمی با تأثیر منفی بر تولید محصولات کشاورزی و افزایش وابستگی به تولید کنندگان محصولات خارجی منجر به ناامنی غذایی طولانی مدت در کشورهای کم درآمد می‌شود. حتی در کشورهای توسعه یافته صنعتی مانند سوئد نیز تغییرات اقلیمی علاوه بر ناامنی غذایی، چالش‌هایی را در سطح تجارت مواد غذایی به وجود آورده است در مطالعه‌ای دیگر در خصوص تغییرات شدید آب و هوایی در نپال نیز نوسانات در تولید محصولات غذایی، تأثیرات منفی بر اقلام مختلف سبد غذایی گذاشته است (۳۱). به طور کلی، یکی از چالش‌های مطرح شده

در تدوین سبدهای غذایی ۱۴۰۲ در ایران که بسیاری از ذی نقشان آن را به عنوان یکی از عوامل اصلی بازبینی سبد در طی سالیان اخیر مطرح کرده اند، تغییرات اقلیمی است که از این جهت هم راستا با بحران های ذکر شده در سایر نقاط دنیا می باشد.

مطالعات نشان می دهند که افزایش انتشار گازهای گلخانه ای تأثیرات منفی گسترده ای بر امنیت غذایی دارد؛ به طوری که تغییرات اقلیمی باعث کاهش بهره وری محصولات اساسی کشاورزی شده و در نتیجه، شیوع سوء تغذیه و بیماری های مرتبط افزایش می یابد (۳۲). یافته های حاصل از مصاحبه با ذی نقش های کلیدی در این مطالعه نیز تأیید می کند که کاهش بهره وری کشاورزی یکی از عوامل مهم تهدیدکننده امنیت غذایی است و نیاز به راهکارهای سیاستی جهت تنوع بخشی به سبد غذایی و بهبود کشاورزی پایدار را برجسته می سازد (۳۳). علاوه بر این، تغییرات اقلیمی و محدودیت منابع آب و انرژی، چالش های مهمی را در بخش کشاورزی ایجاد می کند که مستقیماً بر امنیت غذایی اثرگذار است. بر اساس تحلیل ذی نقش ها، طراحی و پیاده سازی سیاست های استراتژیک، به ویژه در جهت کاهش وابستگی به واردات و تقویت تولیدات محلی، از ضرورت های اساسی است (۳۴).

بنابراین، یافته های این پژوهش تأکید می کنند که مقابله با پیامدهای تغییرات اقلیمی در بخش کشاورزی نیازمند برنامه ریزی بلندمدت، سرمایه گذاری هدفمند و توجه به ظرفیت های بومی است تا بتوان به بهبود امنیت غذایی و کاهش آسیب های ناشی از تغییرات محیطی دست یافت (۳۵). در مورد قیمت گذاری سبدهای غذایی از جمله سبد غذایی مقرون به صرفه اغلب باید از سیاست های کاهش قیمت و استراتژی های مداخله ای بهره برد. با این حال، قیمت گذاری مواد غذایی یک ساختار جهانی نیست و به شدت تحت تأثیر کشور و بافتار آن کشور است. روش های متعددی برای قیمت گذاری مواد غذایی توسعه داده شده اند، بنابراین داده ها همیشه قابل مقایسه نیستند و برای اطلاع از سیاست های مناسب ارزش محدودی دارند (۳۲). در تحلیل ذی نقشان طرح حاضر بحث قیمت گذاری سبد مواد غذایی با توجه به افزایش تورم مواد غذایی در سالهای اخیر در ایران به عنوان یکی از چالش های بسیار مهم توسط ذی نقشان مطرح و شناسایی شد. در مطالعه حاضر، ذی نقشانی که در سازمان های حمایتی مشغول به فعالیت بودند اکثراً بر این باور بودند که اقلام غذایی موجود در سبد غذایی در بسیاری از مواقع با بودجه تخصیص داده شده توسط دولت همخوانی ندارد و در بعضی از اقلام غذایی در نظر گرفته شده در سبد

مطلوب باید بازنگری صورت بگیرد و اقلام غذایی جانشین با توجه به شرایط بودجه های مصوب شده و در نظر گرفتن تورم بازار در سبد غذایی قرار بگیرند. به طور کلی بحران های مالی منجر به ایجاد تغییراتی در سبد غذایی خواهد شد؛ از سوی دیگر ذی نقشان درگیر در تدوین و بررسی اقلام غذایی موجود در سبد جانشین کردن اقلام غذایی را امری چالش انگیز تلقی کرده اند؛ زیرا که ممکن است در مواردی جایگزین کردن مواد غذایی جانشین شده به جای درشت مغذی های اساسی و مورد نیاز بدن نتواند نیازهای اساسی افراد را به طور کامل تامین نماید.

مطالعات دیگری نیز با روش تحلیل ذی نقشان در خصوص چالش های مربوط به مواد غذایی انجام شده به عنوان مثال در بریتانیا نیز به منظور تحلیل فرآیند فقر غذایی از روش مشابه مطالعه حاضر استفاده شده است. در این مطالعه طیفی از ذی نقشان مانند سیاست گذاران، عوامل اجرایی کلیدی، کارکنان مرکز تامین اجتماعی، نمایندگان زیرگروه های مصرف کننده غذا، بانک مواد غذایی و نمایندگان صنوف توزیع غذا برای بررسی تعریف فقر غذایی و اینکه فقر غذایی باید شامل چه چیزی باشد، وارد روند مصاحبه شدند. یکی از چالش های تحلیل ذی نقشان در این طرح مقایسه واقعیت موجود با ادعای دولت در مورد عدم فقر غذایی در این کشور بوده است. با بررسی چالش ها و شکاف های موجود در تعریف فقر غذایی به یک مفهوم استاندارد جدید رسیدند که در روند تصمیم گیری ها کمک کننده بوده است (۳۳). در مطالعه دیگری در کشور دانمارک، تدوین و طراحی سبد های غذایی کم هزینه تر با استفاده از روش های برنامه ریزی خطی، مغذی بودن مواد غذایی و از نظر فرهنگی قابل قبول بودن در نظر گرفته شد. لذا سیاستمداران می توانند از برنامه ریزی های مخصوص برای تهیه و تدوین سبد های غذایی کم هزینه تر و مقرون به صرفه تر بهره ببرند؛ چرا که استفاده از سیاست های به کارگیری سبدهای مقرون به صرفه تر به جلوگیری از کمبود ریزمغذی ها و بیماری های غیرواگیر مرتبط با رژیم غذایی با کمترین هزینه کمک می کند (۳۴).

از نقاط قوت این مطالعه، رویکرد کیفی آن در تحلیل دیدگاه های ذی نقشان کلیدی با استفاده از راهنمای اشمیر است که به صورت عمیق و نظام مند به ارزیابی سطح قدرت، علاقه و دانش هر ذی نقش در حوزه امنیت غذایی پرداخته است. این نوع تحلیل در مطالعات مشابه کمتر دیده می شود و به همین

نتیجه گیری

در این پژوهش به ترتیب قدرت و تاثیرگذاری ذی نقشان و همچنین سطح آگاهی و دانش و موضع حمایتی یا ممانعت کننده آنها نسبت به سیاست سبد غذایی مطلوب و پایدار مورد بررسی قرار گرفت. سطح آگاهی و قدرت و موضع ذی نقشان می تواند نقش حیاتی در فرآیند تصمیم گیری داشته باشد و منجر به اتخاذ سیاست های کاربردی در راستای سلامت و برآوردن نیاز جامعه ایران به مواد غذایی سالم و کافی شود. با توجه به محدودیت های مطالعه پیشنهاد می شود در مطالعات بعدی سیاست های پایین به بالا بیشتر مورد توجه قرار بگیرد. تجزیه و تحلیل ذی نقشان امکان شناسایی نهادهای و گروه های ذی نقش را فراهم کرده و می تواند با مقایسه اقدامات در سطح برنامه ریزی استراتژیک، ایجاد سلسله مراتب در بین سازمان های ذی نقش، مقایسه قدرت تأثیر و علاقه آنها نسبت به انتظارات و نیازهای متقابل پاسخ گو باشد و در نهایت با پیش بینی و شناسایی احتمالات به عنوان راهنمای ایجاد روابط مؤثر در مجموعه ای از ارتباطات متقابل در نظر گرفته شود (۳۵).

تقدیر و تشکر

نویسندگان مراتب تشکر و قدردانی خود را از دفتر بهبود تغذیه جامعه وزارت بهداشت و انستیتو تحقیقات تغذیه ای و صنایع غذایی کشور به دلیل حمایت مالی و معنوی از این پروژه ابراز می دارند. همچنین از نمایندگان محترم سازمان ها و نهادهای ذی نقش که تجربیات و نظرات سازنده و کارگشای خود را در طی مصاحبه ها ارائه فرمودند، سپاسگزاریم.

دلیل مطالعه حاضر توانسته اطلاعات ارزشمندی در این حوزه ارائه کند؛ این مطالعه علاوه بر شناسایی چالش ها، فرصت ها و نیازهای بین بخشی، تصویری شفاف از نقش و جایگاه هر یک از ذی نقشان ارائه می دهد که می تواند در سیاست گذاری های آینده به منظور طراحی سیاست های مداخله ای، هدفمندتر و هماهنگ تر، بسیار مؤثر باشد. همچنین، نتایج آن برای توسعه سیاست های پایدار غذایی، کاهش وابستگی به واردات و تقویت تولید داخلی، بویژه در شرایط بحران، از اهمیت بالایی برخوردار است. از محدودیت های مهم مطالعه حاضر، وارد نکردن مردم در بخش مصاحبه و در نظر نگرفتن آنها به عنوان یک ذی نقش اصلی است. علت اصلی این مسئله، تمرکز مطالعه بر تحلیل سیاستی و تصمیم گیری کلان در سطح نظام سلامت و امنیت غذایی بود، که بیشتر متکی بر دیدگاه سیاست گذاران، مدیران و کارشناسان است. با این حال، در نظر گرفتن مردم می توانست دیدگاه های مکملی در خصوص چالش های واقعی دسترسی به غذا، ترجیحات غذایی و نیازهای سلامت محور جامعه فراهم کند، که توصیه می شود در مطالعات آینده مورد توجه قرار گیرد. مشارکت نکردن برخی ذی نقشان از جمله برخی از افراد از برخی سازمانها مانند وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی، سازمان برنامه و بودجه، سازمان حمایت از تولیدکنندگان و مصرف کنندگان، جامعه کارگری، دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت و برخی دانشگاه ها ممکن است بر نتایج نهایی تأثیر گذار باشد؛ چرا که می توانست دید جامع تری نسبت به جایگاه ذی نقشان ارائه کند. اما بر تغییر جایگاه ذی نقشانی که در مطالعه شرکت کردند احتمالا تأثیر چندانی نمی توانست داشته باشد.

References

- Castillo L, Rivas C. Costs of a basic food basket for celiac patients in Chile. *Revista Medica de Chile*. 2008;136(5):613-9.
- pourghaderi M M-NF, Abdollahi * M, Houshiar -Rad * A, Khoshfetrat M, Esfarjani F, et al. . Optimal and Thrifty Sustainable Food Baskets of Iran-2023. *Iranian Journal of Nutrition Sciences and Food Technology*. 2024;19(1):1-16.
- Fanzo J. Healthy and sustainable diets and food systems: the key to achieving Sustainable Development Goal 2? *Food ethics*. 2019;4(2):159-74.
- Pourghaderi M, Mohammadi-Nasrabadi F, Takian A. From Scientific Evidence to Political Decisions: The Link between Nutrition Equity and Power Dynamics. *Iranian Journal of Culture and Health Promotion*. 2024;8(3):319-22.
- Babatunde OT, Biediger-Friedman L, Elnakib SA, Henstenburg JA, Theuri S. An Informed Thrifty Food Plan. *Journal of Nutrition Education and Behavior*. 2022;54(4):285-6.
- Eini-Zinab H, Sobhani SR, Rezazadeh A. Designing a healthy, low-cost and environmentally sustainable food basket: an optimisation study. *Public health nutrition*. 2021;24(7):1952-61.
- Penne T, Goedemé T. Can low-income households afford a healthy diet? Insufficient income as a driver of food insecurity in Europe. *Food Policy*. 2021;99:101978.

8. Nathoo T, Shoveller J. Do healthy food baskets assess food security? *Chronic Diseases and Injuries in Canada*. 2003;24(2/3):65.
9. Chrysostomou S, Koutsampelas C, Andreou SN, Pittas C. The purchase of the Diabetic Healthy Food Basket in Cyprus results in cost savings: is it affordable among the low-income population? *Public Health Nutrition*. 2020;23(18):3409-16.
10. Bracci EL, Davis CR, Murphy KJ. Developing a Mediterranean Healthy Food Basket and an Updated Australian Healthy Food Basket Modelled on the Australian Guide to Healthy Eating. *Nutrients*. 2023;15(7):1692.
11. Santalova MS, Lesnikova E, Nechaeva S, Sadykova K, Nizovaya I, editors. *Crisis of the consumer basket in Russia. The Future of the Global Financial System: Downfall or Harmony 6*; 2019: Springer.
12. Power E, Belyea S, Collins P. "It's not a food issue; it's an income issue": using Nutritious Food Basket costing for health equity advocacy. *Canadian Journal of Public Health*. 2019;110:294-302.
13. Barrett CB, Lentz EC. Food insecurity. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies* 2010.
14. Kenny TA, Woodside JV, Perry IJ, Harrington JM. Consumer attitudes and behaviors toward more sustainable diets: a scoping review. *Nutrition Reviews*. 2023;nuad033.
15. Iannotti LL, Boshara AI, Barbieri WA, Fracassi P. Just change: Achieving sustainable, healthy diets with nutrition equity. *One Earth*. 2023;6(5):449-54.
16. White DD, Jones JL, Maciejewski R, Aggarwal R, Mascaro G. Stakeholder Analysis for the Food-Energy-Water Nexus in Phoenix, Arizona: Implications for Nexus Governance. *Sustainability*. 2017;9(12):2204.
17. Bhattacharya S, Chatterjee SM, Sachdev BK, Seth A. FOOD WASTE MANAGEMENT A ROADMAP TO REDUCE FOOD POVERTY AND FOOD LOST WITH RISE IN CLIMATE CHANGE AND POVERTY. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*. 2021;9(10):536-43.
18. Turoff M. Past and future emergency response information systems. *Communications of the ACM*. 2002;45(4):29-32.
19. Islam K, Laskey A, Schwetschenau S, Sheppard R, Smith R, Soback J, et al. Crisis management of interdependent systems, communication and coordination: A perspective on medium-scale events. *Journal of Contingencies and Crisis Management*. 2023.
20. Migone AR. Trust, but customize: Federalism's impact on the Canadian COVID-19 response. *Policy and Society*. 2020;39(3):382-402.
21. Schmeer K. Stakeholder analysis guidelines. Policy toolkit for strengthening health sector reform. 1999;1:1-35.
22. Schmeer K. Guidelines for conducting a stakeholder analysis: PHR, Abt Associates Bethesda, MA, USA; 1999.
23. Riley WJ, Love K, Runger G, Shafer MS, Pine K, Mays G. Practice Full Report: Framework for Multisector Alignment Research. *Journal of Public Health Management and Practice*. 2021;27(5):E205.
24. Woulfe J, Oliver TR, Siemering KQ, Zahner SJ. Peer reviewed: Multisector partnerships in population health improvement. *Preventing chronic disease*. 2010;7(6).
25. Fawcett S, Schultz J, Watson-Thompson J, Fox M, Bremby R. Peer reviewed: Building multisectoral partnerships for population health and health equity. *Preventing chronic disease*. 2010;7(6).
26. Varvasovszky Z, Brugha R. A stakeholder analysis. *Health policy and planning*. 2000;15(3):338-45.
27. Williams P. Monitoring the affordability of healthy eating: a case study of 10 years of the Illawarra Healthy Eating Basket. 2010.
28. Vermeulen H, Meyer F, Schönfeldt HC. A basic healthy food basket approach to evaluate the affordability of healthy eating in South Africa and Kenya. *Frontiers in Sustainable Food Systems*. 2023;7:1181683.
29. Wong KC, Coveney J, Ward P, Muller R, Carter P, Verity F, Tsourtos G. Availability, affordability and quality of a healthy food basket in Adelaide, South Australia. *Nutrition & dietetics*. 2011;68(1):8-14.
30. Cochrane N, D'Souza A. Measuring access to food in Tanzania: A food basket approach. 2015.
31. Paudel M. Effect of climate change on food production and its implication in Nepal. *Agronomy Journal of Nepal*. 2010;1:40-9.
32. Seal J. Monitoring the price and availability of healthy food--time for a national approach? *Nutrition & Dietetics: The Journal of the Dietitians Association of Australia*. 2004;61(4):197-200.
33. Beacom E, Furey S, Hollywood LE, Humphreys P. Stakeholder-informed considerations for a food poverty definition. *British Food Journal*. 2021;123(2):441-54.
34. Parlesak A, Tetens I, Dejgård Jensen J, Smed S, Gabrijelčič Blenkuš M, Rayner M, et al. Use of linear programming to develop cost-minimized nutritionally adequate health promoting food baskets. *PLoS one*. 2016;11(10):e0163411.
35. Jepsen AL, Eskerod P. Stakeholder analysis in projects: Challenges in using current guidelines in the real world. *International journal of project management*. 2009;27(4):335-43.

Stakeholder Analysis of Developing Desirable, Affordable, and Sustainable Food Baskets in Iran – 2023

Veysi Z¹, Shahrddami F^{*2}, Mohammadi-Nasrabadi F¹, Abdolahi M¹, Hoshyar rad A¹, Pourghaderi M³,
Abdollahi Z⁴, Dehghani A^{*5}

1- National Nutrition and Food Technology Research Institute, Faculty of Nutrition and Food Sciences, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

2- *Corresponding author: Department of Community Nutrition, Faculty of Nutrition and Food Sciences, National Nutrition and Food Technology Research Institute, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran. Email:

3- Health equity Research Center, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

4- Secretariat of the Supreme health and food Security Council, Ministry of Health and Medical Education, Tehran, Iran

5- *Corresponding author: Micronutrient Research Center, Research Institute for Endocrine Disorders, Research Institute for Endocrine Sciences, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Received 1 Jan, 2025

Accepted 19 Aug, 2025

Background and Objectives: Food baskets are used by policymakers as a reference for developing strategies to address food-related issues and to promote desirable dietary choices. Stakeholder analysis, as one of the fundamental steps in designing food baskets, can support advocacy efforts by both policymakers and the public. This is because, throughout the process, the hidden barriers and opportunities within each stakeholder organization—along with their power, position, and influence—are identified. This study aimed to identify the key stakeholders involved in the desirable, affordable, and sustainable food basket policy for Iranian society in 2023 (1402 in the Iranian calendar).

Materials & Methods: This was a qualitative study. Data were collected through in-depth semi-structured interviews. The interviews were analyzed using Maxqda10 software, 2020 version. Based on Schmeer's stakeholder analysis guideline, each stakeholder's level of knowledge and awareness, as well as their power, position, influence, and multiple interests or roles, were assessed.

Results: Among the stakeholders studied, the National Nutrition and Food Technology Research Institute, the School of Nutritional Sciences and Food Technology at Shahid Beheshti University of Medical Sciences, and the Community Nutrition Improvement Office at the Ministry of Health were identified as having high power and awareness, with a supportive stance toward policy formulation. The Secretariat of the Supreme Council of Health and Food Security and Tehran University of Medical Sciences held moderate power but also supported the policy. None of the stakeholders had low levels of knowledge or awareness, nor did any take an opposing stance. All had, in some form, supported the intended policy.

Conclusion: The findings of this study indicate that most key stakeholders in the fields of health and nutrition such as the National Nutrition Research Institute, the Community Nutrition Office of the Ministry of Health, and medical universities possess the power, knowledge, and supportive positions necessary to influence the development of desirable, affordable, and sustainable food basket policies. These results suggest that strategic stakeholder analysis prior to policy formulation can enhance inter-organizational coordination and increase the likelihood of policy success. Accordingly, it is recommended that policymakers integrate comprehensive stakeholder analysis into their decision-making processes before developing or revising food basket policies.

Keywords: Stakeholders, Desirable Food Basket, Affordable Food Basket, Sustainable Food Basket, Iran